

Mahatma Gandhi :

You may never know what Results come of your Actions, But if you do nothing there will be no Results !

*„Vizija i koncept unapređenje mesnog govedarstva
na području USK“
primjenom boljih pasmina, Salers, Limosine,...*

Generacijski poslovni poduhvat na području USK

R e z i m e

Enes Selimović, dipl. veterinar
Dževad Halilagić, geograf
Ramo Hirkić, dipl.economist

Velika Kladuša, juli 2019.

Abstract/Sažetak

Na osnovu obimne dokumentacije (strategija, informacija, izvještaja, statistike,..), institucionalne regulative (zajednička zemljišna politika EU, Okvirni plan ruralnog razvoja BiH,..), empirijskih bilješki i podataka domaćih govedara (normativi potrošnje, cijene,..), komparativnih pokazatelja (ekonomskih indikatora-matematike) sa bližim okruženjem (npr. RH), tehničko tehnoloških performansi pasmine Salers, Limosine,.., mišljenja kredibilnih i kompetentnih stručnjaka (Stručna konferencija od 27.03.2019. u Bihaću, Okrugli sto 24.04.2019. Biotehnički fakultet, dvodnevno Savjetovanja uzgajivača krava-tele (Bjelovar 20 i 21/06.2019.) te Koncepta-elaborata (peta verzija) od marta 2019. pripremit je „Rezime“ za raznovrsne potrebe narednih aktivnosti.

Prema statističkim podacima dugoročnih kretanja u oblasti poljoprivrede općenito, a posebno govedarstva tri općine (Bihać, Cazin, Velika Kladuša) sadašnjeg USK zabilježeno je smanjenje fizičkog obima proizvodnje, kvalitetno povećanje prinosa po jedinici površine, povećanje proizvodnje mlijeka po muznom grlu (oko pet hiljada litara), težine mesa po tovljeniku (mlađa junad do 15 mjeseci starosti oko 450 kg tjelesne mase),.. , te smanjenje fizičkog broja poljoprivrednih proizvođača, smanjenje učešća poljoprivrede u GDP,..Tako npr. broj goveda smanjen je više od 50% (prema popisu iz 1991. sa 33.898 na oko 15-tak hiljada sa 31.12.2018.).

Za područje USK zadnjih decenija, osim klasičnih godišnjih izvještaja, nisu rađene detaljnije elaboracije (analize, studije,..) agrobiznisa u cjelini niti parcijalno dubinsko sagledavanje tendencija pojedinih sektora. Veoma rijetka su postojeća poljoprivredna gazdinstva i proizvođači sa statusom fizičke osobe koja vode ažurne operativne evidencije prihoda, rashoda,..na osnovu koji bi se mogla vjerodostojnije i pouzdanije izračunati isplativost i ekonomska uspješnost govedarstva u cjelini i-ili poslovnom subjektu, i-ili po pasminskom sastavu goveda.

Među pet-šest brojnijih pasmina goveda (Holstein, Angus, Charole,Hereford, Friesian,..) na području USK dominira pasmina Simmental koja je zamijenila domaću „bušu“ prije 50-tak godina. Najmanje su zastupljena goveda kombiniranih svojstava.

Maloprodajne cijene svježe junetine (npr. ramsteka) zadnjih nekoliko godina manje su u odnosu na RH za oko jedne trećine (19,75/12.95 KM/kg). Mjesna „mesara“ u centru Velike Kladuše povećala je

maloprodajnu cijenu Baby Beefa koncem maja na 19,00 KM/kg ili 9,7 eura/kg., a Ramstek 8,7 eura/kg.

Postojeće strategije dugoročnog razvoja (npr. Integrirana strategija razvoja USK 2014-2020., Strategija razvoja Velike Kladuše 2014-2023) nisu pratili Akcioni planovi, a ključni čimbenici (funkcioneri zakonodavne i izvršne vlasti,...) manifestirali su primjernu nezainteresiranost za sudbinu vlastitih dokumenata.

Modeli poticaja poljoprivredne proizvodnje nužno je modificirati kako bi stvorili povoljnije pretpostavke za efikasniju implementaciju Strategije ruralnog razvoja BiH 2018-2021. Nužno je ujednačiti institucionalnu regulativu za poticaje poljoprivredi općinskih vlasti na području USK, spriječiti mešetaranje i špekulacije.

Prijavljeni poticaji (53 kandidata) za animalnu proizvodnju sistem krava-tele (5.617 grla) u FBiH za 2018. iznosili su oko 2,00 mil. KM.

Osnovni cilj ovog Rezimea je opća informiranost, promocija, realne „provokacije“ zainteresovanih subjekata na proaktivna djelovanja.

1. Nastanak i razvoj ideje boljih pasmina mesnog govedarstva

U „Konceptu unapređenja strukture govedarstva na području USK“ (V.izdanje-mart 2019. , str. 8-10) elaborirano je više desetina značajnih momenata. Početak je 09.decembar 2017. kada je u organizaciji udruženja „Poljoprivrednik“ u Vijećnici Općinskog vijeća Velike Kladuše prezentovana pasmina Salers, Limosine,...Predhodne aktivnosti na području unapređenja govedarstva koje su inicijatori (Enes i Dževad) pokušavali sa partnerima iz centralne BiH nisu bile obećavajuće tako da su 13.12.2018. fokus preusmjerili na pasminu Salers, Limosine. Tokom 2016. na području Livna jedna farma je uvezla oko 350 grla pasmine Salers iz Francuske.

Zapaženije promotivne aktivnosti započele su Stručnom konferencijom 27.03.2019. u Bihaću (30 učesnika) sa ciljem „stručne verifikacije“ pasmine, animiranja zainteresovanih farmera i potencijalnih investitora. U funkciji pripreme ove Konferencije u Velikoj Kladuši održan je Okrugli sto. Koncept je vizeuliran u formi Investment Project Profile od strane Agencije za promociju stranih ulaganja (FIPA) i predstavljen na Sarajevo Business Forumu aprila 2019. Specifična pitanja oko Vizije i koncepta razmatrana su na Okruglom stolu na Biotehničkom fakultetu (12 učesnika) u Bihaću 24.04.2019. Na Javni poziv (08.03.2019.) za učešće u dodjeli bespovratnih sredstava za razvojne projekte edukacija iz agrobiznisa u okviru Farma II prijavljena su (19.04.2019.) dva projekta. Juna 2019. pripremljen je Javni internacionalni poziv za iskazivanje interesa..... U toku su razmjene korespondencija sa zainteresovanim partnerima i ostvarenja aktuelnog Akcionog plana do konca septembra 2019. godine.

2. Osnovni razlozi nužnosti unapređenja primjenom boljih pasmina

U već navedenom „Konceptu....“ (str 3) elaborirano je više razloga, između kojih posebno akcentiramo : trajne potrebe za kvalitetnom svježom junetinom kako za podmirenje domicilnog tako i tržišta iz šireg okruženja (procjena da se postojeće potrebe podmiruju oko 50% sa svježim mesom van teritorije USK), povećanje migracije i sve veća oskudica radne snage kao intenzivnog faktora radnog procesa suvremenog mljekarstva (procjenjuje se da je učešće rada u govedarstvu fokusiranom na mljekarstvo više od 30% u ostvarivanim prihodima, dok je isto učešće u sistemu krava-tele ispod 10% uključivo i rad uložen djelomično u obezbjeđivanje sopstvene hrane za tovljenike, usporavanje devastacije poljoprivrednog zemljišta koje postojeće pasmine goveda prosto nisu niti mogu zaustaviti, bitno poboljšanje kvaliteta mesa zbog većeg učešća prirasta tjelesne mase korištenjem prirodnih ispaša,...i nadasve epohalno saznanje, a da li i u vjerenje? da kvaliteta, kvantiteta i kontinuiteta kvalitetne junetine nema bez jasne strategije i dugoročnih poduhvata!

Pored navedenih, pretežno agroekonomskih razloga, visoku isplativost primjene boljih pasmina (Salers,..) podupire intenzivnije korištenje postojećih prirodnih i vještačkih resursa (objekti, infrastruktura,..) u funkciji ubrzanja općeg društveno ekonomskog razvoja USK. Najrealnija optimalna opcija samoodrživog bitnijeg poboljšanja socioekonomskih indikatora društveno ekonomskog razvoja USK jeste značajnije poboljšanje mesnog govedarstva.„Govedarstvo je lokomotiva poljoprivrede i ljudi“, glasi stara mudra izreka. Primjenom boljih pasmina možemo obezbjeđiti kvalitetnije svježe meso uz niže troškove uzgoja, a vrijeme trajanja ovisi o tržišnim kretanjima (potražnja, cijene,..)!

3. Osnove i ciljevi

Poglavlje IV. (str. 11/12 odnosno stavka 3 na str. 4) navodi SWOT analize iz aktuelnih strategija razvoja i po 10-tak osnova (dokumenata koji su konzultovani u pripremi) i (pod)ciljeva koji se sa malo više truda mogu kvantitativno kvalitativnim pokazateljima potpuno mjerljivo i-ili djelomično mjerljivo iskazati-prezentovati. Osnovni cilj jeste da se na geografski ekološkom kompaktnom prostoru sa pretežno „pitomom“ klimom proizvode rasplodna grla, obavlja uzgoj sa većim učešćem travnatih komponenti, vrši otkup, prerada i komercijalizacija za sopstvene potrebe i potrebe platežno sposobnijeg izvoznog tržišta. Osnove i ciljevi „Vizije i koncepta unapređenja mesnog govedarstva USK“ primjenom boljih pasmina upotpunosti korespondira sa šest osnovnih strateških

ciljeva razvoja poljoprivrede i ruralnih područja BiH za period 2018-2021. (Strateški plan ruralnog razvoja BiH, str. 53). Velike poteškoće predstavlja opća i posebna informiranost oko baratanja sa bitnim činjenicama iz strateških dokumenata općenito bez obzira o kojem se nivou radi.

4. Razvojne faze „Vizije i koncepta.....“

Govedarstvo BiH u integriranoj Europi se postepeno ostvaruje shodno okvirnim dokumentima (poseban značaj ima Zajednička poljoprivredna politika-ZPP) koje prati institucionalna regulativa. Elaboracija razvojnih faza (str.18/19) u međusobno koleracijskom odnosu je vremenski „isprepletana“ i traju u kontinuitetu. Kao i kod većine ambicioznijih poduhvata prva faza u najvećem broju slučajeva obuhvata istraživačko razvojne promotivne aktivnosti kao kontinuirane planske poslove sa ciljem da se uspostavi, održava, prilagođava samoodrživo optimalno funkcionisanje poduhvata tokom cjelokupnog eksplotacionog perioda imajući u vidu samoodrživost, smanjenu rizičnost, prihvatljivu profitabilnost,... a sve u kontekstu prostora i vremena. Navedenih 10-tak stavki namjeravaju se konkretizirati i operacionalizirati u suradnji sa Biotehničkim fakultetom iz Bihaća, kantonalnim ustanovama (Razvojna agencija, Veterinarski i Poljoprivredni zavod,...).

Druga faza obuhvata karanten, reprodukcione centra definisane shodno važećoj legislativi (npr. Odluka o uslovima i trajanju karantena, 16.sep.2004.,...). Tokom ove faze vrši se selekcija,križanja,... Ova faza treba da bude koncipirana tako da u konačnici „proizvodi“ rasplodna tovna grla jeftinije za oko 20% u odnosu na važeću cijenu (oko 4 eura/kg tjelesne mase).

Treća faza podrazumjeva distribuciju grla zainteresiranim poslovnim subjektima, fizičkim licima (farmerima), posebno odabranim uzgajivačima na kojima će se vršiti poseban veterinarski nadzor. U ovoj fazi je veoma važna tehnologija „hranidbe“ tokom koje mlado tele uz majku boravi sedam mjeseci i dostigne težinu oko 350 kg tjelesne mase u narednom periodu postizao dnevni prirast oko 1,2 kg. koristeći kombinovani uzgoj-hranidbu (ispaša + dodaci).

Četvrta faza podrazumjeva organizovani otkup, preradu, komercijalizaciju na domaćem tržištu putem postojeće trgovačke mreže, a u izvozu putem dugoročnije ugovorenih aranžmana prvenstveno istočnih područja (Halal meso,..). Organiziranost i funkcionisanje ove faze ozbiljno ometa-ugrožava ilegalno sivo tržište, mešetarenje mesnica, veterinarara, inspektora,...

5. Rizičnost

Rizici kao sastavni dijelovi svakog poslovnog procesa posebno su važni u poljoprivredi, specijalno u govedarstvu u kontekstu vremena (klimatska kretanja i najavite nepovoljne promjene) i prostora (globalizacija, liberalizacija tržišta mesa,...) u uvjetima općeg ambijenta kojeg kvalitetnim pokazateljima definiše „globalna konkurentnost“ (za 2018. godinu od 140 država BiH rangirana na 91 mjesto, jedno više u odnosu na prethodnu godinu-znači pogoršanje) među kojima posebnu težinu imaju „teret državnih propisa“ (135 mjesto), efikasnost pravosudnog sistema (137 mjesto), organizovani kriminal (103 mjesto),.....

Rizičnost zdravstvenog nadzora je marginalna. Na prostoru USK već 50-tak godina uspješno djeluje veterinarski nadzor i servisi. Rizičnost kvaliteta uzgoja, selekcije, križanja „pokrivena“ je Ugovorom o dugoročnoj poslovno-tehničkoj suradnji, a od prvostepene važnosti su uzgajivači-farmeri.

Za ostale vrste rizika partneri imaju mogućnost ocjene blagovremenog donošenja Strategije za upravljanje rizicima shodno kontekstu prostora i vremena.

6. Rezultati sagledavanja ekonomskih indikatora

U prilogu „Koncepta.....“ (V. verzija, str.25-30) „USK u brojkama“ tabelirani su opći podaci i relevantni pokazatelji. Posmatrano sa stanovišta boljeg iskorištenja prirodnih resursa, hranidbe, potreba za adekvatnim objektima i infrastrukturom, ulaganja faktora radnog procesa-posebno rada kao sve oskudnijeg čimbenika, uzgoj u sistemu krava-tele postaje ekonomski sve interesantniji.

Primjenom metoda prikupljanja podataka, praćenja procesa uzgoja, normativa, strukture i cijene „optimalnog obruka“, kalkulacija (direct costing), aktuelnih cijena (2018. godina) za jedan ciklus od 330 dana 100 tovljenika pretežno Simmental pasmine (faktor konverzije 8,50 kg hrane za 1 kg prirasta) pouzdano su procijenjeni prihodi (oko 5% pouzdanosti) od oko 3,132 hiljade KM (prosječna težina oko 580 kg/kom, prodajna cijena 4,50 KM/kg žive vage, podaci od farmera iz Poljane) sa poticajima od 300 KM/grlu, stajnjaku od 1000 kg po cijeni od 30 KM/t., odnosno relativna učešća : 80,50% fakturna cijena (58.000 kg x 4,50 KM/kg), oko 17,5 % poticaji, oko 2% stajnjak.

Konzekvensnom primjenom navedenih metoda, standardnih normativa, input cijena (2018. godine) ukupni troškovi (Input the fattening oft the Simmental breeding) su oko 170.000 KM, približne strukture : materijalni troškovi 85,50% (od čega oko 60% nabavna vrijednost tovljenika : 100 kom prosječne težine oko 150 kg po cijeni od 7,50KM/kg, podaci dobavljača sa područja Osijeka), opći troškovi oko 3,50%, troškovi amortizacije oko 2,00% i bruto rad oko 9,00% (cijena jednog sata rada traktora oko 20,00KM/sat).

Kranji financijski rezultat tova junadi ovisi o : nabavnih uvijeta teladi za tov, vrsti i količini hrane, dnevni prirast tjelesne mase, te prodajne cijene na tržištu. Pasma tovine junadi ima utjecaja, jer je cijena tova različita ! Komparaciju navedenih odnosa sa pasminom Salers moguće je izvršiti korištenjem podataka (str. 29) o nabavnoj cijeni i sopstvenih procjena ostalih inputa, te promotivnog biltena (Udruga Salers Croatia, 2019.) „Krava-tele“, Zapažanja iz prakse.

Summ-Summarus/Sažetak-sažetka

Ideja da se na ovako krupne poremećaje u govedarstvu USK reaguje realnim poduhvatom je genijalna, sjajna. Sve bitne pretpostavke kao što su : neupitna dugoročna potreba za kvalitetnom junetinom, prirodni resursi, iskustvo, izgrađeni resursi, solidna demografska osnova, dostupna tehničko-tehnološka rješenja, okvirno strateški dokumenti, nužna institucionalna legislativa, potencijalni partneri-investitori, postoje i-ili su na dohvat ruke. Nedostaje volja, riješenost da pripadnici srednje i mlađe generacije u svim slojevima društva bez obzira gdje bili i šta radili prepoznaju i spoznaju izazov u kojem ima posla za sve discipline, zvanja, zanimanja,...Govedarstvo sa ekologijom, biodinamikom, specijalnim kompostnim pripravcima je perspektivna djelatnost modernog digitalnog doba!

Sadašnji poslovni subjekti (nekoliko stotina sa pet i više grla) koji se bave klasičnim tovom junetine su u stalnim neizvjesnostima (od koga, šta i pod kojim uvijetima nabaviti, kako i kakvu hranidbu optimizirati da se dobije što bolji kvalitet i prirast, kome, kada i pod kojim uslovima prodati u optimalno vrijeme, sigurnost naplate,...), a cijeli proces je daleko od optimalne organizacije.

Sva relevantna sagledavanja ideje, vizije, koncepta unapređenja mesnog govedarstva (krava-tele) primjenom boljih pasmina na području USK opravdavaju operacionalizaciju kombinatskog tipa kada je u pitanju tehničko tehnološko organizacijski aspekt na konzorcionalnim principima kada je u pitanju poslovno ekonomsko finansijski aspekt sa sjedištem u Pjanićima i klaster poslovnim jedinicama širom USK pa i BiH.

Do sada identifikovane slabe tačke ideje, vizije, koncepta nužno je dodatnim intelektualnim aktivnostima što vjerodostojnije objektivizirati sa poduzimanjem konkretnih mjera.

Neophodno je da inicijatori ideje, vizije, koncepta po okončanju procedura Javnog poziva izvrše nužne evolucije, prezentuju Akcioni plan za naredno razdoblje, dogovore strateško lobiranje, public relation aktivnosti, pristupe izradi konkretnih projekata i investicionih programa! Sudbina ovog Generacijskog poslovnog poduhvata za sada je u rukama inicijatora, njihove volje, htjenja i znanja u sinergijskom smislu! Nužni su odlučniji strateški pomoci, vrćenja u krugu neće pomoći! Imajući u vidu

kontekst prostora i vremena najbolje je koristiti provjerene pristupe na principima zajedničkih konsultacija, zajedničkog doprinosa i ostvarivanja pojedinačnih i zajedničkih interesa kako bi Generacijski poduhvat uspio!